

**Vilka berättelser
berättas på museerna?
Hur kan personer
med funktionsned-**

**Bredda
mångfalden**

**ära
ia?**

is-

erät-

iska

ne-

apar

r till-

lmän-

en.

**En handbok
om människor
med funktions-
nedsättning
i museernas
arbete.**

**Vilka berättelser
berättas på museerna?
Hur kan personer
med funktionsned-
sättning bättre lära
känna sin historia?
Med de rätta glas-
ögonen på blir berät-
telser och historiska
skeenden mer inne-
hållsrika. Då skapar
våra erfarenheter till-
sammans den allmän-
giltiga berättelsen.**

Bredda mångfalden

En handbok om människor med funktionsnedsättning
i museernas arbete.

Idé: Diana Chafik

Redaktör: Erika Wermeling

Design: Research and Development

Tryck: Ineko

ISBN 978-91-982883-0-8

© 2015 HandikappHistoriska Föreningen

Museerna samlar och förmedlar kunskap om händelser, människor och samhället omkring oss. Men vems historia är det som berättas? Vilka erfarenheter av livets alla sidor finns i museernas samlingar och vad skildras i utställningarna? Vad saknas och hur sker urvalet?

Sedan länge har landets museer förbättrat tillgängligheten och bemötandet för att bättre nå besökare med olika funktionsnedsättningar – och i längden alla sina besökare. Nu är det dags för museerna att skärskåda innehållet i sin verksamhet.

Berättelser om hur det varit att leva med funktionsnedsättning i olika tider saknas ofta på museerna. Det innebär att kvinnor och män med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter att lära känna sin historia som andra. Det betyder också att kunskap saknas som skulle kunna slå hål på uppfattningar och fördomar om vad personer med en funktionsnedsättning kan och vet.

Funktionsnedsättning ska vara en självklar del av mångfaldsbegreppet på landets museer. Projektet FOKUS mål har varit att skapa långsiktiga förutsättningar för det. 20 personer från lika många museer gick under två år en bred utbildning för att lära sig mer om funktionshinderhistoria och ta del av erfarenheter från funktionshinderrörelsen.

Den här handboken handlar om vad de lärt sig. Kanske får du själv nya idéer.

FOKUS drevs mellan 2013 och 2015 av HandikappHistoriska Föreningen och Stiftelsen Upplandsmuseet. Diana Chafik var projektledare och Arvsfonden finansierade projektet.

Birgitta Andersson, HandikappHistoriska Föreningen
Håkan Liby, Stiftelsen Upplandsmuseet

Om projektet

Därför funktionsnedsättning

Projektet FOKUS har haft två huvudsakliga mål. Funktionshinder och funktionsnedsättning ska bli en självklar del i museernas arbete med mångfald. Det ska leda till att kvinnor och män med funktionsnedsättningar får sin historia och sina liv belysta i museernas verksamhet.

För att nå dit har projektet haft en utbildning för 20 personer från museer spridda över landet. Utbildningen har utgått från olika delar av museernas verksamhet – utställningar, samlingar, dokumentation och aktiviteter för besökare. Utbildningen var unik i sitt slag eftersom den samlade museianställda över yrkesgränserna. Det var också första gången en genomgripande utbildning med många olika ingångar till funktionshinder och funktionsnedsättning gavs inom museisektorn. Samarbete med funktionshinderrörelsen har varit centralt i projektet. Hälften av föreläsarna i utbildningen hade egen funktionsnedsättning.

Projektet FOKUS tog vid efter HAIKU, Handikapphistoria i kulturarvet, ett projekt som drevs i samarbete mellan Handikapp-Historiska Föreningen och Nordiska museet. Genom FOKUS-utbildningen kan kunskap och insikter från HAIKU-projektet omvandlas till praktiskt museiarbete.

Deltagarna i utbildningen har bildat ett nätverk som nu är öppet för alla som vill vara med.

Ord att använda

Idiot, krympling, vanför och sinnesslö är exempel på hur personer med funktionsnedsättning har beskrivits genom tiderna. Handikapp och handikappad användes länge, men utmönstrades av Socialstyrelsen 2007.

Numera talar man om funktionsnedsättning och funktionshinder. Funktionsnedsättningen är det bestående medan funktionshindret beror på hur tillgänglig omgivningen är. En person med nedsatt hörsel behöver inte vara funktionshindrad om det finns hörsel-slinga, till exempel. Hindret säger mer om miljön än om personens förmåga. Ju mer tillgänglig miljön är, desto mindre funktionshindras människor. Också ordet handikapp var, ända sedan 1970-talet, ett miljörelaterat begrepp, men det användes sällan så i vardagligt tal.

Projektet FOKUS har använt orden funktionshinder och funktionsnedsättning tillsammans. Det har gett oss möjlighet att prata om vad museet kan göra för att inte funktionshindra besökarna. Ju bättre man känner till och tänker in alla besökares behov från början desto färre särlösningar behöver göras i efterhand.

Så fungerar ett museum

Museerna samlar in saker, bilder och berättelser om hur det var förr i tiden och hur det är idag. Museer har flera avdelningar där det jobbar personer med olika yrken. Arkivassistenterna och föremåls-assistenterna arbetar i arkiven och magasinerna med alla föremål som museet har samlat in. Bland annat sorterar de föremålen så att det blir lättare att hitta i museets samlingar. Arkivarierna och intendenterna är de som kommer på vilka utställningar som ska göras, vad de ska handla om och vilka saker som ska visas upp. När utställningen är klar är det pedagogerna som visar och berättar om innehållet, det kallas förmedling.

Museerna tar emot föremål från människor som vill ge bort saker med kulturhistoriskt värde. Museerna bestämmer själva vad de vill ta emot. Om det är något särskilt som saknas i samlingarna, till exempel inför en utställning, så kan museet göra en riktad

insamling. Livsbild på Nordiska museet är ett exempel. Livsbild var en insamling av livsberättelser från personer med funktionsnedsättning. Det fanns inte så många sådana texter i museets arkiv tidigare.

Museerna ska berätta om alla människor. Det kallas representation. Oavsett om du är man eller kvinna, från vilket land du kommer, vilken sexuell läggning du har eller om du lever med funktionsnedsättning ska dina erfarenheter finnas med – vara representerade – i utställningar, föreläsningar, aktiviteter och annat som museet gör. Museer kallas ibland för "samhällets minne". De ska föra arvet vidare från alla människor.

Så fungerar funktionshinderrörelsen

Funktionshinderrörelsen är stor, nästan 500 000 människor är med i något förbund. Totalt finns det ett 60-tal organisationer, några med egna ungdomsförbund. Förbunden organiserar personer med liknande funktionsnedsättningar, och driver frågor som är viktiga för de egna medlemmarna. Att det finns många förbund beror på att funktionsnedsättningar är mycket olika.

Men förbunden samarbetar också i många frågor. De flesta är med i någon av paraplyorganisationerna Handikappförbunden (som tidigare hette HSO), Lika unika och Nätverket unga för tillgänglighet, NUFT. Många förbund har avdelningar i länen och de samarbetar genom läns-HSO. Läns-HSO är en bra ingång om man vill ha kontakt med personer från några av förbunden lokalt.

Föreningarna inom funktionshinderrörelsen arbetar med att påverka politiska beslut. Men de spelar också en stor social roll för medlemmar som vill träffa andra med samma funktionsnedsättning, utbyta erfarenheter och lära sig av varandra. Nästan alla förbund styrs av personer med egna funktionsnedsättningar.

Mångfald

Fördjupa mångfalden

Birgitta Andersson, ordförande i HandikappHistoriska Föreningen, berättar om ett fotografi som hennes mamma tog för länge sedan. Bilden visar en grupp människor i ett rum, kanske är det ett släktkalas. Och i likhet med många fotografier i familjealbum går det inte helt att urskilja människorna på bilden. Skärpan ligger på väggen bakom sällskapet. Det är svårt att uppfatta hur människorna såg ut, vad de hade på sig, om alla tittade in i kameran eller om någon tittade bort.

Ungefär så kan det vara att sällan eller aldrig ha chans att spegla sig i sin egen historia när man besöker ett museum, menar Birgitta Andersson. Fokus ligger på bakgrunden. Kvinnor och män med funktionsnedsättning porträtteras, i den mån de lyfts fram, som en grupp snarare än som enskilda människor med olika berättelser, förutsättningar och livsval.

Funktionsnedsättning är en av diskrimineringsgrunderna i Sverige. Men funktionsnedsättning är inte en lika självklar del av mångfalden som till exempel kön, etnicitet och sexuell läggning. Det är en brist, menar Birgitta Andersson.

– Mångfald utan funktionshinder och funktionsnedsättning är ofullständigt, då utelämnas människor, säger hon.

Museerna har jobbat med mångfald ur olika perspektiv de senaste tjugo åren, i projekt och utställningar. Med funktionshinder och funktionsnedsättning fördjupas mångfaldsbegreppet ytterligare.

Mångfald är mer än att lyfta fram det som särskiljer. Det är att göra det som anses avvikande till normalt. Det finns förstås inga enkla svar på hur det går till. Men som i annat mångfaldsarbete handlar det om att få grepp om vad man själv tycker är avvikande

och att börja ifrågasätta det. Det är det som kallas normkritik.

En grundläggande tanke i mångfaldsarbete är att människor inte bara ska känna sig tolererade och respekterade, utan erkända. Det gör något med var och en av oss när vi inte är någon annan, den andre, vid sidan av – utan tar del av våra erfarenheter på ett integrerat sätt. När vi är en del av normaliteten och slipper vara undantaget. Det är också ett erkännande om att ha rätt till sin historia och om att vara med och skapa och bidra till historieskrivningen.

Funktionshinderhistoria ifrågasätter myter

Genom historien har den klassiska historiska berättelsen om barn som föds med funktionsnedsättning eller sjukdom haft två alternativa slut. Antingen dör barnet, eller så blir det friskt. Tanken om funktionsnedsättning som något negativt som kanske kan botas återkommer i litteratur och andra historiska dokument. Genom att lära sig mer om funktionshinderhistoria blir det lättare att ifrågasätta fördomar och att finna motbilderna.

Funktionshinderhistoria har mycket att berätta om vilken plats personer med funktionsnedsättning haft och getts i samhället. Ett talande exempel är att vi säger att Sverige fick allmän folkskola 1842 och skolplikt 1882. Det är inte riktigt sant. Barn med nedsatt rörelseförmåga fick skolplikt först 1962.

Historien sätter också strålkastarljus på dagspolitiska frågor. Idag byggs särskilda bostäder för personer med omfattande funktionsnedsättningar. Uppfattningen om att människor som behöver mycket hjälp bör bo nära varandra och dela på assistenter för tanken till gamla tiders institutioner, menar Birgitta Andersson. Även om institutionerna är nedlagda kommer idéerna tillbaka i ny tappning. Verksamheten lever vidare i nya skepnader.

– Det gäller att förstå det. Man behöver bli varse gårdagens föreställningar för att upptäcka dagens rådande värderingar, säger hon.

Jag har blivit mer medveten

Ulrika Olsson är byggnadsantikvarie på Läns museet Gävleborg. Hon är en av dem som gått utbildningen i projektet FOKUS. Kursen har gjort henne mer medveten om vad som sägs och görs på arbetsplatsen, och hur hon själv kan berätta om funktionshinderhistoria.

”Vi ska vara en jämlik och god arbetsplats står det i våra lönekriterier. Men personalutrymmena är otillgängliga för personer med funktionsnedsättning. När personallokaler ser ut som de gör innebär det att vi gjort ett aktivt val att inte anställa någon med rörelsenedsättning.”

— Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg

”Jag har blivit mer medveten om hur vi uttrycker oss i policydokument på min arbetsplats, och vad vi säger i fikarum och på möten. Vi ska vara en jämlik och god arbetsplats står det i våra lönekriterier. Men personalutrymmena är otillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Vi har en ledamot i styrelsen som sitter i rullstol och det har gjort saken så tydlig. När personallokalerna ser ut som de gör innebär det att vi gjort ett aktivt val att inte anställa någon med rörelsenedsättning, menar jag.

Från början tror jag att jag inte alls reflekterade över funktionshinder och funktionsnedsättning i min tjänst. Men jobbar man med gamla byggnader som jag gör så finns det alltid personer bakom

dem. 2005 dokumenterade jag en byggnad som skulle rivas. Det hade bott en psykiskt sjuk person i huset, det skulle vara över en sommar men blev i 25 år. Jag skrev om personen som bott där eftersom det krävdes en förklaring varför det såg ut som det gjorde. I efterhand känner jag mig stolt över den dokumentationen.

På museet har vi haft i uppdrag att göra en skylt till en skola som varit dövstumskola. Före utbildningen hade jag kanske inte förklarat vad dövstum är och när det blev skolplikt för de eleverna. Men det gjorde jag nu.”

Förebilder i funktionshinderhistorien

Föreställningarna om personer med funktionsnedsättning varierar över tid. Claes G Olsson, etnolog och vice ordförande i HandikappHistoriska Föreningen gör historiska nedslag genom att berätta om några personer som brutit normer.

När Claes G Olsson började på forskarutbildningen hittade han en artikel om Matthias Larsson Skönberg, i tidskriften Vetenskapsakademiens Handlingar från 1798. Matthias var född med omfattande missbildningar. Läkaren som skrev artikeln argumenterade för att särskilt personer som Matthias var i behov av utbildning för att bli till nytta i samhället. Han menade att ”Krymplingens historia kan äfven någon gång förtjena en mer än vanlig uppmärksamhet”.

– I Akademiens Handlingar publicerades alltså i slutet av 1700-talet artiklar som visade att personer med funktionsnedsättning var bildbara, konstaterar Claes G Olsson.

Johan Schierlund var född 1753, han levde samtidigt med Matthias men bodde i Östergötland. Han var läs-och skrivkunnig, hade arbete och familj. Johan saknade händer och hade hjälpmedel för att kunna skriva. Men Johan hade en bättre samhällsställning än

Matthias. En teckning Claes G Olsson hittat visar att hans kläder är finare, likaså miljön där han avbildats.

– Letar vi efter äldre källor är konsten en stor tillgång. Den bidrar till visualisering och ger oss berättelser, säger Claes G Olsson.

Utbildning och en plats i samhället

Under upplysningen på 1700-talet ökade intresset för att samhället skulle ta vara på alla människors kunskap och resurser. Den första specialskolan, en skola för döva elever, öppnade på 1770-talet i Paris. Eleverna undervisades med handalfabet, tecken och skrift. Men i Tyskland använde lärarna tal när de undervisade döva elever. 1880 beslöt dövslärares vid en internationell kongress i Milano att det talade språket skulle gälla i dövskolan. Kommande hundra år var eleverna i dövskolor över hela världen förbjudna att använda teckenspråk i skolan. Lärarna hade utgått från sin egen talade värld, påpekar Claes G Olsson. På 1780-talet slog den första skolan för blinda elever upp, också i den franska huvudstaden.

Även i Sverige började döva och blinda elever få undervisning. I början av 1800-talet sökte Charlotta Antonia Seurling, som hade en grav synnedsättning, upp läraren Pär Aron Borg för att få undervisning i sång och gitarrspel. Men Pär Aron ville också undervisa henne i att skriva och läsa och i flera skolämnen. Det blev upprinnelsen till Institutet för Blinda och Dövstumma i Stockholm, som grundades 1809 och senare blev Manillaskolan. Tillsammans konstruerade Seurling och Borg ett flertal hjälpmedel för undervisning.

Från 1800-talet finns anteckningar i husförhörslängder om personer som hade nedsatt funktionsförmåga och hur många de var. I mitten av 1800-talet uppmärksammas personer med intellektuell funktionsnedsättning. I läkarnas tidning Hygiea från 1857

står att läsa en artikel med rubriken "Om idioters uppfostran och undervisning".

Några decennier senare öppnades institutioner för "de vanföra", personer med nedsatt rörelseförmåga. Prinsessan Eugenia tog initiativ till Föreningen för fattiga och obotligt sjuka och vanföra barn. Eugeniahemmet invigdes 1882 och målet var att uppfostra barnen, eftersom de flesta kom från vad som ansågs vara olämpliga hem. Ett par år senare öppnade yrkesskolor i Göteborg, Helsingborg och Härnösand.

Tidigt bildade personer med olika funktionsnedsättningar egna organisationer. Döfstumföreningen i Stockholm bildades 1868 och De blindas förening 1889. 1923 bildades De vanföras väl, för personer med nedsatt rörelseförmåga.

Dagens bilder utmanar

Föreställningarna om normalitet fortsätter att utmana. Härom året erövrade Jasmin Rechsteiner från Schweiz titeln Miss handicap. Hon hade låtit sin kropp vara modell för en skyltdocka. Jasmin har skolios och kraftigt böjd ryggrad. Initiativet att göra skyltdockor med kroppsliga missbildningar och skador kom från funktionshinderrörelsen i landet.

– Genom att våga visa sin kropp som den är bidrar hon till att ifrågasätta normaliteten. Hon bidrar till en ny normalitet, säger Claes G Olsson.

Praktiska tips för att öka mångfalden

Uppdatera mångfaldsplanen. Se till att funktionshinder och funktionsnedsättning är en del i mångfaldsbegreppet på arbetsplatsen.

Höj kunskap och medvetenhet. Bjud in olika personer med erfarenhet av funktionsnedsättning till personalmöten, föreläsningar och utbildningar på museet. Prata inte om – prata med.

Anställ. Tänk igenom vad som krävs för att bredda mångfalden bland anställda och praktikanter. Sök via fler kanaler och genom nya samarbeten.

Samverkan

Använd varandra

Det behöver inte vara så svårt att bredda mångfalden till att också gälla funktionshinder och funktionsnedsättning. Förbunden inom funktionshinderrörelsen sitter inne med mycket kunskap och erfarenhet. Använd dem som de experter de är, du behöver inte tänka ut allt själv.

När det gäller fysisk tillgänglighet tillfrågas ofta personer från olika förbund. Men de kan mycket mer än trösklar, lutning och kontrastmarkering. Bilda en grupp där ni istället diskuterar innehållsfrågor ur ett funktionshinderperspektiv. Hur kan utställningarna utformas? Vad bör de handla om? Vilket språk ska användas?

Alla behöver inte tycka lika eller kunna samma saker. Men de som samarbetar måste vara överens om målen och få sin kunskap respekterad. Tydliga roller och genompratade förväntningar brukar vara hemligheten bakom framgångsrika samarbeten.

Personer med funktionsnedsättning har samma behov och erfarenheter som andra människor och har samtidigt särskilda erfarenheter som kan vara nog så berikande för den som vill berätta om landet vi lever i. Att någorlunda förstå det är möjligt enbart genom att ta del av människors egna erfarenheter. Numera finns det också uttalade krav på samverkan med funktionshinderförbunden i konventioner som Sverige ställt sig bakom.

Tydliga roller och strategiska samarbeten

De senaste åren har den svenska funktionshinderpolitiken utvecklats mot mätbara mål som tar avstamp i mänskliga rättigheter.

Sedan 2009 följer Sverige FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Artiklarna arbetas in i den svenska lagstiftningen. FNs övervakningskommitté håller regelbundet förhör

med länderna som skrivit under konventionen om hur de följer den. Inför dessa förhör gör regeringen och funktionshinderrörelsen varsin lägesrapport.

”När det gäller fysisk tillgänglighet tillfrågas ofta personer från olika förbund. Men de kan mycket mer än trösklar, lutning och kontrastmarkering. Bilda en grupp där ni istället diskuterar innehållsfrågor ur ett funktionshindersperspektiv. Hur kan utställningarna utformas? Vad bör de handla om? Vilket språk ska användas?”

Dialog och samverkan med funktionshinderrörelsen är en av FN-konventionens byggstenar. Så här står det ordagrant: ”I utformning och genomförande av lagstiftning och riktlinjer för att genomföra denna konvention och i andra beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem.”

– Konventionen är inte en rekommendation. Det offentliga Sverige – kommuner, regioner och staten – har lovat att följa och genomföra den, säger Mikael Wahldén, utredare på Myndigheten för delaktighet, MFD.

Rätt frågor i samverkanrådet

MFD har tagit fram en guide för hur exempelvis museer kan samverka med funktionshinderrörelsen på olika nivåer. Använd

samverkansrådet till att diskutera övergripande idéer och satsningar, råder Mikael Wahldén. Och ta inte förgivet att personerna ska ställa upp gratis på dagtid.

– Om samråden är riggade på rätt sätt så är de som sitter där representanter för många människor som har erfarenhet av delaktighetsförluster på olika sätt. Får man till det så kan man samverka i tidiga faser, i planeringen, säger han.

”Men kulturfolk tar frågan på allvar. De ser den som en utmaning och som en aspekt av att vara människa – förr eller senare får vi alla en eller flera funktionsnedsättningar. Arbetar vi med ett bredare tilltal och tillgänglig form så når vi fler besökare. Är det fler som kan ta del av verksamheten i lokalerna eller på nätet, och som kan jobba här, så höjer vi kvaliteten.” — Mikael Wahldén, Myndigheten för delaktighet

---

Då blir det lättare för museet att ta ett helhetsgrepp och utgå från vad som gör besökarna funktionshindrade – och vad museet kan göra för att det inte ska bli så – istället för att fastna i människors olika funktionsnedsättningar.

– Och blir det ändå fel så har man i alla fall gjort det ihop, konstaterar Mikael Wahldén.

När det gäller rena tillgänglighetsfrågor har myndigheten tagit fram riktlinjer som ligger på hemsidan, www.mfd.se. Här finns också en förteckning över konsulter som jobbar med tillgänglighet och som museet kan anlita för sådana frågor.

Kulturen har kommit långt

Generellt sett har kultursektorn hittat bra arenor för samarbete. Riksantikvarieämbetet och Kulturrådet skapade till exempel ett gemensamt samråd med funktionshinderrörelsen. Det ledde till att myndigheterna hittade varandra och att funktionshinderrörelsens resurser nyttjades strategiskt, berättar Mikael Wahldén.

– Varje museum behöver inte starta ett eget samråd. Man kan gå ihop, läns museet, stadsteatern och kultur i länet och där föra de strategiska frågorna om tillgänglighet i länet. Sedan kan varje arbetsplats fortsätta med sina specifika frågor.

Svensk funktionshinderpolitik sammanfattas i regeringens funktionshinderpolitiska strategi. Den innehåller delmål som myndigheterna själva formulerat för sina respektive områden. Kulturrådet har några av de mest konkreta delmålen och utgår från att kulturverksamheter ska följa reglerna kring tillgänglighet för att beviljas pengar. Mikael Wahldén, som tidigare arbetat på Riksantikvarieämbetet, påpekar dock att det är "oändligt mycket" kvar.

– Men kulturfolk tar frågan på allvar. De ser den som en utmaning och som en aspekt av att vara människa – förr eller senare får vi alla en eller flera funktionsnedsättningar. Arbetar vi med ett bredare tilltal och tillgänglig form så når vi fler besökare. Är det fler som kan ta del av verksamheten i lokalerna eller på nätet, och som kan jobba här, så höjer vi kvaliteten, sammanfattar han.

Samverkan utmanade på Vasamuseet

Existentiellt mod, intellektuellt råslit och gott om utrymme för lek. Så beskriver projektledaren Carina Ostenfeldt framgångsreceptet i projektet Alla ombord på Vasamuseet.

Vasamuseet ville utveckla verksamheten för att skapa större

delaktighet och sammanhang för besökarna. Ett tillgängligt utställningsrum byggdes upp där barn med funktionsnedsättning kunde ta del av utställningen på egen hand. Barnen var en av målgrupperna, tillsammans med föräldrar och syskon. Och föräldrar med egen funktionsnedsättning.

– Kulturarbetare är bärare av barnkonventionen varje dag. Vi ville hitta de attraktiva lösningarna, inte de särskilda, säger Carina Ostenfeldt.

Museet utgick från ett så kallat salutogent perspektiv som fokuserar på vad som leder till bättre hälsa och större delaktighet snarare än vad som orsakar funktionshinder. Samverkansgruppen diskuterade funktionsförmåga, funktionsmöjligheter och funktionsnedsättning.

Vasamuseet samverkade med Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, RBU, och Rädda Barnen. Parterna bidrog med olika kompetenser och med sin arbetstid, vilket gav tillgång till ekonomi och arbetskraft från andra arbetsplatser. Samarbetet kom att fördjupa också de interna samtalen mellan professionerna på museet. Museets högsta chefer var med hela tiden.

– Man kan inte driva ett sådant här arbete ensam, det måste vara väl förankrat genom hela organisationen, konstaterar Carina Ostenfeldt.

Parallellt med de utmaningar som projektet fick lösa löpande så fördjupades samarbetet, inte minst internt mellan professionerna på museet. En sådan fråga kunde vara: hur får jag teknikern att tända till? Eller: kan vi ha klättervägg, eller tar besökare som inte kan klättra illa upp? Gruppen pratade om vad de ville göra, och varför. Delar av utställningen kom att byggas på ett loft, med en specialbyggd hiss som i sig var en del i utställningen.

Byggnader som funktionshinderhistoriska markörer

Vilka byggnader eller miljöer säger något om funktionshinderhistorien i Sverige? Björn Olofsson, byggnadsantikvarie på Jamtli i Östersund, vill hitta platser i samarbete med funktionshinderrörelsen.

– Den fysiska miljön berättar andra saker om människor än vad de skrivna källorna gör. Jag har inte hittat några skyddade byggnader eller miljöer som har med funktionshinderrörelsen eller handikapphistoria att göra. Det vore intressant att ta upp med funktionshinderrörelsen om det finns byggnader eller miljöer som skulle vara intressanta att skydda.

”I samverkan skärskådar parterna varandra och ställer nya frågor till sig själva. Det finns många funktionshinderförbund att vända sig till för att knyta kontakter.”

Vad skulle det kunna vara?

– Jag är inte så säker på att det är institutionerna som ska bevaras. Det kan vara den första handikapprampen i Stockholm, den första hörselslingan eller en skola som är anpassad för alla. Läggårdar eller kurhotell. Självt har jag hittat gamla installationer för hörselskadade från 1950- och 1960-talen i kyrkor.

Hur kan det komplettera existerande byggnadsminnen?

– Att skydda byggnader är att manifesteras historia. Dessa byggnader skulle anses lika viktiga som en lada där Gustav Vasa eventuellt var på 1500-talet, som är så given att den är skyddad idag. Fler människor skulle få byggnader att relatera till.

Dra nytta av olikheterna

”Samverkan är inte detsamma som samarbete. Det är viktigt att dra nytta av varandras olikheter. Man kanske ska samverka med dem som inte är lik en själv.” Så säger Georg Drakos, docent i etnologi, med lång erfarenhet av samverkan mellan forskning och föreningsliv.

”Det är viktigt att skapa en samsyn om att rollerna och makten är olika, så att några inte blir maskotar eller symboler.” — Emil Erdtman, Handikappförbunden

---

Försök att hitta samverkanspartners som kan utmana dig och dina kollegor. I samverkan skärskådar parterna varandra och ställer nya frågor till sig själva. Det finns många funktionshinderförbund att vända sig till för att knyta kontakter. Föreningarna har olika förutsättningar att vara med i samarbeten. En annan väg är att hitta personer med funktionsnedsättning utanför föreningarna.

Maktförhållandena är skeva när museet bjuder in funktionshinderörelsen, eller andra externa parter, till samverkan. Kom överens om vem som har sista ordet om åsikterna går isär. Vem som bestämmer om det inte går att enas. Ingen ska behöva känna sig bakbunden i en samverkan eller bära hundhuvudet för sådant som hen inte håller med om. Eller som Emil Erdtman från Handikappförbunden sa under en paneldebatt i projektets utbildning:

– Det är viktigt att skapa en samsyn om att rollerna och makten är olika, så att några inte blir maskotar eller symboler.

Det blir snett om en part förutsätts jobba för den ”goda sakens

skull”, vare sig om uppdraget avlönas eller inte. Om det är lika många museianställda som personer från funktionshinderrörelsen i projektgruppen blir mötena mer jämlika.

”Samverkan fungerar som bäst när man hittar det gemensamma intresset för varför man vill samarbeta. När parterna lärt känna och skaffat sig kunskap om varandra är det lättare att ta klivet från sin egen agenda till att försöka skapa något helt nytt tillsammans.”

– Är man med så ska man komma till tals. Presentera något konkret som vi kan bidra till, sa Wenche Willumsen ombudsman på DHR – förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder, i samma paneldebatt.

Samverkan fungerar som bäst när man hittar det gemensamma intresset för varför man vill samarbeta. När parterna lärt känna och skaffat sig kunskap om varandra är det lättare att ta klivet från sin egen agenda till att försöka skapa något helt nytt tillsammans. Ibland kanske det är bättre att ha ett samverkansråd under en begränsad tid i projektet, om det innebär bättre villkor för alla inblandade.

Redskap för samverkan

Partners i närheten. Funktionshinderrörelsens länsförbund och samverkansorganet läns-HSO som finns i de flesta län är exempel på bra samverkansparter.

Bestäm ramarna. Definiera förutsättningarna för samverkan och dialog tillsammans. Det är bra om det är lika många museianställda som personer från funktionshinderrörelsen i projektgruppen.

Justa förutsättningar. Utgå inte från att föreningarna arbetar gratis.

Behåll integriteten. Säg ifrån om du inte blir lyssnad på. Kunskapen och erfarenheten hos alla personer i samverkansgruppen är viktig.

Använd gruppen. Kartlägg vad personerna som samverkar vill och kan.

Utmana varandra. Byt roller och gör rollspel.

Långsiktighet. Samverka till vardags, till exempel genom att utbyta information.

Samlingarna

Samlingarna kan överraska

Bilder och föremål som visades för 50 år sedan ställs ut i en annan kontext idag. Vi har lärt oss att ta på oss genusglasögon, vet att alla människor varken har samma sexuella läggning eller lika etnisk och kulturell bakgrund. Och vi är väl medvetna om att en hel del av oss lever med funktionsnedsättning.

Men hur hittar vi föremålen och fotografierna som berättar berättelserna vi vill lyfta fram? Finns föremålen alls i samlingarna? Vad är möjligt att hitta? Tänk om det finns mer än vad man tror?

Personer med nedsatt funktionsförmåga har alltid funnits. I museernas arkiv och magasin finns föremål och bilder som visar hur det varit och är att leva med funktionsnedsättning och vad samhället har gjort i olika tider för att förbättra levnadsvillkoren för människor i det här landet. Spåren finns kvar i det historiska materialet.

För att upptäcka det behövs beteckningar, gemensamma ord, som gör det lättare att leta efter föremål med koppling till funktionshinder och funktionsnedsättning i museernas samlingar. God sökbarhet i samlingarna ökar kunskapen och medvetenheten om vad som finns där. Och hur föremålen kan bredda de allmängiltiga berättelserna till att inkludera ännu fler människor än idag.

Barbro ville veta mer

Vilken plats hade människor med funktionsnedsättning i folkhemmets Sverige? Barbro Björnemalm, antikvarie på Upplandsmuseet, gjorde ett grundligt arbete för att hitta de berättelser som faktiskt fanns i samlingarna.

Med sin bok om folkhemmets bilder vill hon visa att det fanns annat som präglade folkhemssverige än framtidstro och

utvecklingslust. Många människor med funktionsnedsättning var helt hänvisade till institutioner under stora delar av sina liv.

När Barbro Björnemalm sökte på ord som handikapp, funktionshinder, funktionsnedsättning, blind, döv, rullstol och käpp i Upplandsmuseets bildsamling så hittade hon bara några få bilder. Här krävdes nya grepp.

”Personer med nedsatt funktionsförmåga har alltid funnits. I museernas arkiv och magasin finns föremål och bilder som visar hur det varit och är att leva med funktionsnedsättning och vad samhället har gjort i olika tider för att förbättra levnadsvillkoren för människor i det här landet. Spåren finns kvar i det historiska materialet.”

– Jag fick gå igenom alla bilder själv år från år istället, säger hon.

Barbro Björnemalm gick systematiskt igenom alla pressbilder som publicerades i Upsala Nya Tidning och Arbetarbladet mellan åren 1935 och 1975 och som finns arkiverade hos Upplandsmuseet. Hon fann motiv, personer och detaljer som hon kunde koppla till funktionshinder och funktionsnedsättning. Fotografier som kategoriserats med andra ord eller med fokus på annat innehåll i bilden – och som hon inte hittat i sin första sökning.

Viss information om motiven fanns nedskrivet på bildernas registerkort. Men Barbro ville veta mer och letade därför fram artiklarna som publicerats tillsammans med bilderna. Den vägen har hon lyckat spåra vad tidningarna skrev om personer med funktionsnedsättning – och hur – under de 40 år hon studerat.

– Människor med funktionsnedsättning syntes inte i tidningarna förrän på 1950-talet. På 1960-talet publicerades många bilder från institutioner. Men de bilderna är idealiserande. Det är ofta en faktatext som illustrerats med vackra bilder på patienter utan namn och det är alltid de anställda som intervjuas, säger Barbro Björnemalm.

”När Barbro Björnemalm sökte på ord som handikapp, funktionshinder, funktionsnedsättning, blind, döv, rullstol och käpp i Upplandmuseets bildsamling så hittade hon bara några få bilder. Här krävdes nya grepp.”

Hon hittade en bild där patienter dansar i trädgården utanför institutionsbyggnaden, och berättar om det paradoxala i motivet.

– Folkhemmet fokuserade mycket på hälsa. Här visar patienterna upp en dans samtidigt som de är inlåsta för att de är sjuka.

I Barbro Björnemalms material kan hon också visa på klasskillnader bland personer med psykiska funktionsnedsättningar. De ”bättre bemedlade” kunde exempelvis bo på mindre institutioner, mer hemlikt inredda. Hon har också hittat bilder på erkända konstnärer som hade en karriär innan de insjuknade i psykisk sjukdom.

Personerna på bilderna bor uteslutande på institution. Med ett undantag.

– Jag har bara hittat en bild från en hemmiljö som visar en person med funktionsnedsättning, säger Barbro Björnemalm.

Kristina Engwall, docent i historia och forskningsledare med

inriktning mot funktionsnedsättning på FoU Södertörn, har också letat efter berättelser som till en början inte verkade finnas. I sin avhandling studerade hon kvinnorna på Västra Marks anstalt, en institution för kvinnor som beskrevs som sexuellt asociala.

Kristina Engwall har läst kvinnornas journaler, och breven de fick när de bodde på institutionen. Journalerna var fåordiga om hur kvinnorna hade det.

– Journalerna innehåller få kommentarer om kvinnorna. Det finns inte många spår av kvinnorna själva, säger Kristina Engwall.

När kvinnornas personligheter träder fram handlar journalanteckningarna mestadels om konflikter. Det som går att läsa sig till är att kvinnorna bråkar om smink och hår. Men i breven som kvinnorna tar emot, och som Kristina Engwall läst, blir personporträtten fyligare. Av dem framgår att de sällan fick besök och en del av dem levde hela sina vuxna liv ensamma på anstalten.

Nya ord när samlingarna digitaliseras

På Sjöfartsmuseet Akvariet i Göteborg digitaliseras samlingarna. Det finns berättelser med funktionshindertema men utmaningen är att registrera dem på rätt sätt, menar Cilla Ingvarsson, assistent på samlingsenheten.

– Jag diskuterar dagligen med min kollega hur vi ska kategorisera bilder och föremål. Glasögon kategoriseras som personliga tillhörigheter, men bör de också få sökorden funktionsnedsättning och hjälpmedel?

– I Göteborg fick många varvsarbetare hörselnedsättning och blev döva mot slutet av arbetslivet. Verktygen som användes för att nita fartyg på 1910-, 20- och 30-talen var högljudda. Vi har många foton från den tiden, men vi kan inte tagga dem med funktionshinder

och funktionsnedsättning, eftersom vi inte kan vara säkra.

Gör registreringen ändå att det blir lättare att se på samlingarna med funktionshinderperspektiv?

– Ja, det är så man hittar saker när man väljer ut bilder, arkivmaterial och föremål till utställningar och tar fram material till forskare, journalister och studenter. Förut hade varje sak sitt kort i ett register. I databasen kan vi lägga till ord och ha flera ord. En del bilder har aldrig varit registrerade tidigare, så där börjar vi från början.

”I Göteborg fick många varvsarbetare hörselnedsättning och blev döva mot slutet av arbetslivet. Verktygen som användes för att nita fartyg på 1910-, 20- och 30-talen var högljudda. Vi har många foton från den tiden, men vi kan inte tagga dem med funktionshinder och funktionsnedsättning, eftersom vi inte kan vara säkra.”

— Cilla Ingvarsson, Sjöfartsmuseet Akvariet i Göteborg

Får ni nya idéer till utställningar?

– Inte riktigt än. Men diskussionen om begreppen har lett till nya vinklar i utställningar. Vi letar bredare när vi ska göra en utställning.

Rikare samlingar på Nordiska museet

Nordiska museet har lagt till sökorden funktionshinder och funktionsnedsättning bland sina ämnesord. Ulrika Sundberg, databaskoordinator, berättar vad det har betytt.

– Vi har ord som vi kan sätta på föremål och bilder som känns väldigt naturliga. Nu letar vi aktivt efter funktionshinder och

funktionsnedsättning. Samlingarna blir rikare, säger hon.

I hörnet av en tavla som föreställer en lotteridragning upptäckte Ulrika och kollegorna en tiggare med kryckor. Tavlan taggades med funktionshinder och funktionsnedsättning.

– Jag tror inte vi hade lagt märke till det tidigare, eftersom motivet är något helt annat, säger hon.

”Att benämna med rätt ord är komplicerat. Valet av ord måste vara sanktionerat och förankrat på arbetsplatsen. Museer som kommit långt i arbetet med att byta sökord har gjort liknande arbete med andra minoriteter också. Organisationen har byggt upp en intern vana vid att ompröva begrepp på ett genomtänkt sätt.”

Nordiska museet utgick från befintliga sätt att sortera och registrera i Sverige och Norge och byggde utifrån dessa sitt eget system. Förändringen var väl förankrad hos cheferna, vilket är en förutsättning, menar Ulrika Sundberg. HAIKU-projektet, som drevs före projektet FOKUS, spelade en stor roll i det. Tidigare hade museet dessutom arbetat igenom sökorden för olika minoritetsgrupper.

Principen att lägga till ord men inte ta bort har varit en förutsättning hela tiden. Det underlättar dessutom för den som söker i arkivet – eftersom flera ord leder till samma föremål. I databasen finns också texter som förklarar att begreppen utvecklas och att de ord vi använde förr inte alltid är gångbara idag.

För Ulrika Sundberg är det avgörande att sökorden utgår från faktauppgifter.

– Det är lätt att tagga bilder som föreställer en person som sitter i rullstol. Att tagga med psykisk funktionsnedsättning tycker jag inte man kan göra om man inte absolut vet det, säger hon.

Registrering en nyckelfråga

Föremål och fotografier bär i många fall på mer kunskap än vad som är nedskrivet på registerkort eller inmatat i databaser. Genom att utforska samlingarna med nya referensramar blir historieskildringarna mer innehållsrika. Museet kan belysa skeenden och ge centrala detaljer ur funktionshinderhistorien.

En av uppgifterna som deltagarna fick i utbildningen var att söka efter föremål, bilder och arkivmaterial med koppling till funktionshinder och funktionsnedsättning i samlingarna på sina respektive arbetsplatser. I sin första sökning fann de inte särskilt mycket. Ytterligare sökningar ledde till några fler träffar, dock ibland till ett och samma föremål.

Registreringen är en nyckelfråga för att det på sikt ska bli lättare att lyfta funktionshinderperspektivet. Några museer stämmer av alla nya föremål mot begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning när de registreras. Men det är ovanligt att orden läggs till på föremål som redan finns hos museet, såvida inte samlingarna är på väg att digitaliseras.

En del museer använder ett system för att sortera föremål där handikapp är underkategori till samhällsproblem. Visst gör det något med både förståelse och igenkänning när föremålen istället taggas med orden funktionshinder och funktionsnedsättning?

Att benämna med rätt ord är komplicerat. Valet av ord måste vara sanktionerat och förankrat på arbetsplatsen. Museer som kommit långt i arbetet med att byta sökord har gjort liknande arbete

med olika minoriteter tidigare. Organisationen har byggt upp en intern vana vid att ompröva begrepp på ett genomtänkt sätt.

För att inte registrera fel ska sökorden byggas på fakta, man kan inte gissa och anta. Men den som dagligdags registrerar bilder eller

---

”För en del personer som söker i samlingarna och som själv lever med funktionsnedsättning kan det vara intressant att veta att konstnären som målat tavlan troligtvis var döv, eller att sidenskorna var specialgjorda med klackar i olika höjd, och vad som kan vara skälet till det. Det kan vara att få sitt liv belyst och erkänt. Andra förbehåller sig rätten att vara helt ointresserade.”

---

föremål som ska läggas in i databasen kan inte ta reda på allt om varje bild. Det kan museet däremot göra i ett eget forskningsprojekt eller i en bred genomgång av samlingarna inför en utställning.

För en del personer som söker i samlingarna och som själv lever med funktionsnedsättning kan det vara intressant att veta att konstnären som målat tavlan troligtvis var döv, eller att sidenskorna var specialgjorda med klackar i olika höjd, och vad som kan vara skälet till det. Det kan vara att få sitt liv belyst och erkänt. Andra förbehåller sig rätten att vara helt ointresserade. Oavsett vad måste museet göra en helhetsbedömning av föremålen i samlingarna. Föremålets relevans ur ett funktionshinderperspektiv är en del i den helheten.

Sök brett och djupt

Sök på digitaltmuseum.se. Här finns föremål och fotografier samlade från de museer som anslutit sig till digitalt museum. Hur många är registrerade med funktionshinder eller funktionsnedsättning?

Leta i arkiven. Anstalter och specialskolor har ofta lämnat ett omfattande material efter sig. Dokumenten finns sparade i arkiv.

Använd fler sökord. Du som registrerar, tänk på att fler ord som leder till samma föremål eller fotografi gör det lättare att hitta för den som söker.

Kolla andra beskrivningar. Låt dig inspireras och utmanas av hur andra minoriteter beskrivs i samlingarna.

Förankra på arbetsplatsen. Bilda en "tvärgrupp" med personer från alla avdelningar på museet och diskutera vilka sökord ni ska använda, och varför. Interna strategier underlättar förändring.

Intresserad av terminologi? www.kulturnav.org ger många exempel på ämnesord och underkategorier, liksom listan över Svenska ämnesord hos Kungliga biblioteket.

Förmedling

Villkor för berättande

Om museerna är vårt kollektiva minne, så vill vi ju alla vara en del av det minnet. Historien och kulturarvet är vårt gemensamma arv, det är inte något särintresse. Museibesökare vill vidga sina vyer: lära sig mer, uppleva något nytt, få saker att fundera på. Men också känna igen sina egna erfarenheter i museets verksamhet. Kanske är det särskilt viktigt för den som sällan brukar göra det.

Det finns flera vägar att välja för att gestalta erfarenheter av funktionsnedsättning. Ett sätt är att försöka hitta det som är allmängiltigt. Medvetenheten om funktionshinderhistoriens del i våra gemensamma berättelser kan göra de berättelserna mer inkluderande. Hit hör förstås att fundera över vem som berättar. Det andra spåret är särskilda utställningar med funktionshindertema, som kan fördjupa dagsaktuella debatter och fylla igen historiska luckor. Kanske behövs båda två.

Det här är ett utmärkt tillfälle att föra intressanta samtal med funktionshinderrörelsen. Frågorna om vem som berättar om vad, hur och på vilka villkor tål att tas isär och plockas ihop många gånger. Kanske leder det till en utställning med ett helt nytt anslag där den som brukar bli skildrad själv är den som skildrar och gör urval.

Truls bytte perspektiv

Projektet Taktil foto vände på perspektiven. Fotografen Truls Nord ville göra en fotoutställning som personer med dövblindhet kunde ta del av. Snart insåg han att fotografierna som skulle göra utställningen fanns bland dem som själva var dövblinda.

– Fotografi är en del av vår gemensamma kommunikation. Det ger andra förutsättningar för att berätta, och att kommunicera

på egna villkor, utan att behöva tolk, säger Truls Nord.

Truls arbetade på Tekniska museet när han första gången träffade en grupp personer med hörsel- och synnedbudsättning. Det blev upprinnelsen till projektet Taktil Foto, som Truls Nord drev mellan 2011 och 2014 tillsammans med Förbundet Sveriges Dövblinda (FSDB) i Stockholms och Gotlands län.

”Om museerna är vårt kollektiva minne, så vill vi ju alla vara en del av det minnet. Historien och kulturarvet är vårt gemensamma arv, det är inte något särintresse. Museibesökare vill vidga sina vyer: lära sig mer, uppleva något nytt, få saker att fundera på. Men också känna igen sina egna erfarenheter i museets verksamhet. Kanske är det särskilt viktigt för den som sällan brukar göra det.”

Projekttanken växte från idén om att skapa en utställning som dövblinda kunde ta del av, till att skapa förutsättningar för personerna att själva fotografera.

Hans egen roll kom mest att bli den som hittade praktiska lösningar. En av fotografernas vita käpp gjordes till stativ för att han skulle kunna hålla kameran stadigare. Några fotograferade med kameran inställd på helautomatik. En av dem prövade sig fram med manuella inställningar. Truls Nord avstod från att tipsa om kamerateknik och bildkomposition. Resultatet blev bilder starkt präglade av fotografernas förutsättningar.

– Bilderna är berättande, det är inte så mycket redovisande i dem, säger Truls Nord och berättar att han själv lärt sig hur

skildrande bilder kan bli när det är slumpen som styr hur bilden tas, åtminstone när motivet rör på sig.

– Det här är bilder som inte jag gör. De är så egendefinierade.

Under hela projektiden hade deltagarna bildsamtal med en curator om vad de ville säga med sina fotografier. Tre personer fotograferade i projektet. Rolf ville visa sin vardag. Gracela fotade ofta i motljus och ville förmedla sådant hon mindes. Göran tog Stockholmsmotiv, Truls beskriver honom som en promenadfotograf.

Projektet avslutades med en fotoutställning på Stadsmuseet i Stockholm, som både gick att se och känna på. Det gällde att hitta en teknik för att visa bilderna både taktilt och visuellt. En rad olika tekniker, papper och maskiner prövades.

– Det visade sig att handen var den största begränsningen. Vad kan handen ta emot? frågar Truls Nord.

En bra bit in i projektet fick de därför ställa sig frågan: Vad är ett fotografi? Vilka grundfundament i ett fotografi måste väljas bort för att bilden ska kunna förstås med handen?

Fotografierna i utställningen tillverkades tredimensionella, på höjden, med den visuella bilden tryckt i botten. Lent respektive grövre material signalerade ljus och mörker i bilden. En objektbeskrivning förklarade motivet och enstaka delar i bilden lyftes fram och beskrevs extra noga. Till exempel kan beskärningar i bilden vara svåra att uppfatta för den som inte ser. En av prioriteringarna var att utställningen skulle vara tilltalande för alla besökare.

– Den skulle vara fotografisk. Man skulle inte bara komma dit för att känna på bilderna, säger Truls Nord.

Tio bilder visades i utställningen. Att bilderna kunde ses och kännas visade sig också tilltala personer med koncentrationssvårigheter. Besökarna med dövblindhet har reagerat positivt över att det

finns en utställning gjord för dem, berättar Truls Nord.

– Att gå in i en bild och skapa berättelsen utifrån en erfarenhet är något annat än att få den beskriven för sig, säger han.

Läs mer på www.taktilfoto.se och www.flust.org

Catrine bryter stereotyper

Hitta allmängiltiga berättargrepp. Det är knäckfrågan för den som vill arbeta med funktionshinderperspektiv. Radioproducenten Catrine Lundell berättar hur hon gör.

– Jag tycker att man ska ha med funktionshinderperspektiv när folk minst förväntar sig det, säger hon.

För Catrine Lundell är funktionshinderperspektiv detsamma som att nyansera berättelserna och bryta stereotyperna. I en allmängiltig berättelse kan personen med funktionsnedsättning bli bärare av erfarenheter som många känner igen sig i.

– Personer med funktionsnedsättning ska inte bara behöva berätta om sin funktionsnedsättning, säger Catrine Lundell.

Catrines dokumentär Vad är mitt problem handlar om intimitet och vilka svårigheter hon tycker sig ha i nära relationer. Först en bit in i programmet berättar hon om sin kortväxthet och reflekterar över om, och i så fall hur, funktionsnedsättningen spelar in.

Men viljan till kärlek är den bärande berättelsen i programmet.

– Kärlek och känslan av att vara otillräcklig är allmängiltig, säger Catrine Lundell.

I programmet Minnet av ett foto letar hon upp bilder som togs av henne när hon som barn fick tillväxthormon. Hon mindes att hon fotograferades naken och vill som vuxen veta var bilderna finns och vad de använts till. Fotograferingen påminner om hur det gick till förr i tiden på institutioner. Det för också tankarna till rasbiologi, tycker hon.

– Var jag med i ett forskningsprojekt? Jag vet inte. Det här var på 1990-talet, det var inte så länge sedan.

Flera av dem hon kontaktade inom sjukvården förvånades över hennes intresse för bilderna. Efter många turer hittade hon fotografierna i ett arkiv på Gotland. Programmet uppmärksammades, men inte så mycket som hon hade hoppats på.

– Kanske hade det fått mer uppmärksamhet om det inte handlade om funktionshinder, säger Catrine Lundell.

Men särskilda museiutställningar om funktionshinder och funktionsnedsättning, behövs de inte alls? Catrine Lundell arbetar just nu med en insamling av livsberättelser från personer med funktionsnedsättning vid Sörmlands museum. Hon ställer frågan och svarar själv:

– Man kanske måste börja någonstans för att maskineriet ska komma igång.

Handlingsplan ställer nya frågor

Världskulturmuseerna har en handlingsplan med uppföljningsmål för tillgänglig kommunikation och information. Det är en struktur som öppnar för samtal om innehåll, berättar Dimitra Polidis, museipedagog vid Medelhavsmuseet, en del av Världskulturmuseerna.

Vad har handlingsplanen lett till?

– Att vi berättar om tillgängligheten i lokalerna på vår hemsida. Vi har också nytta av den när det gäller texter och vid uppbyggnad av utställningar. Nu arbetar vi med flera referensgrupper. Bland annat en där någon i familjen har rörelsenedsättning, och en för personer med läs- och skrivsvårigheter. De har varit med under hela processen, ända från förarbetet.

Har det här fått dig att fundera på vad ni ska visa i utställningarna?

”Funktionsnedsättning fanns på antiken men det har inte uppmärksammats. Det är dags att göra det. Det är en demokratifråga – vilket samhälle visar vi upp och vilka delar gömmer vi?” — Dimitra Polidis, Medelhavsmuseet

---

– På Medelhavsmuseet fokuserar vi på antiken. Funktionsnedsättning fanns på antiken men det har inte uppmärksammats. Det är dags att göra det. Det är en demokratifråga – vilket samhälle visar vi upp och vilka delar gömmer vi? De personliga berättelserna är viktiga för att koppla dåtid till nutid.

– Museet ser över hur vi ska hantera utställningarna: om vi ska ha ett utställningsråd som tar emot idéer om nya utställningar. Och var det beslutas vilka förslag som ska bli realitet.

Berättarmodellen lyfter det angelägna

Carin Dahlberg är tillgänglighetssamordnare på Skansens pedagogiska enhet. Skansen arbetar parallellt med att skapa nya berättelser och förbättra tillgängligheten.

– Vi arbetar enligt det vi kallar berättarmodellen. Vi utgår från stora och viktiga skeenden i historien och ”trattar” nedåt. Till slut kommer vi till människorna och då har vi hittat en berättelse. Det kanske blir en familj där någon använder rullstol. Förhoppningsvis kommer vi ha med personer med funktionsnedsättning i våra nya berättelser. Vi ska skapa nya miljöer på Skansen. Folk ska känna det här angår mig, det här är också mina berättelser.

När är det relevant att ha med personer med funktionsnedsättning i berättelserna?

– Det ska vi diskutera med funktionshinderrörelsen. Jag påpekar att vi ska vända oss till funktionshinderrörelsen, så att vi inte bara letar i arkiven och hittar på något på egen hand. Jag ska bevaka det.

Hur hänger mångfalden i berättelserna ihop med tillgängligheten till byggnaderna?

– Det hänger ihop, men det gäller för mig att föra ut tanken och få med mig kollegorna. Vi kommer att bygga nya och moderna miljöer och då måste de bli tillgängliga. Om man skildrar berättelser från personer som har en funktionsvariation och vill att människor ska känna igen sig så måste de ha tillgång till lokalerna.

Vad har ni gjort för att öka tillgängligheten?

– Vi har gjort en tillgänglig promenad och de miljöer som ligger längs den ska vi göra tillgängliga. Sedan kommer det att vara flera kulturhistoriska miljöer där vi inte gör något, där våra gäster i framtiden kanske kan gå in på hemsidan och se en film om hur det ser ut i de här miljöerna.

Varken offer eller hjälte

Tillgängliga lokaler och alternativa sätt att kommunicera. Förmedling och kommunikation ur ett funktionshinderperspektiv kan till en början verka handla om klassiska tillgänglighetsfrågor. Men utställningarnas innehåll är en minst lika viktig fråga för att skapa tillgänglighet och delaktighet.

Fasta utställningar med funktionshindertema saknas helt hos museerna, förutom på specialmuseerna, visar en enkät som gjordes inom ramen för HAIKU-projektet. I de tillfälliga utställningarna har temat funktionsnedsättning däremot blivit vanligare under de senaste årtiondena, enligt enkätsvaren. Främst är det utställningar som handlar om specifika funktionsnedsättningar.

I enkäten ställdes frågan om hur museer arbetade med sin medvetenhet om funktionshinder och funktionsnedsättning. Utställningar ska vända sig till, och beröra, alla besökare, svarade museerna. Men hur? Det finns inga enkla svar – och det är väl egentligen väldigt spännande?

I funktionshinderförbundens enkätsvar efterfrågas övergripande teman om livsvillkor och rättigheter för olika grupper i samhället, liksom utställningar om den egna funktionsnedsättningen. Svaren handlar om att få sitt liv gestaltat som det är, med möjligheter och hinder. Utan att behöva bli stereotypen, exemplet, offret eller hjälten.

Nuförtiden värjer museer sig inte från historiska frågor och perspektiv som ibland beskrivs som smärtsamma. Men hur ser sammanhanget ut? Vem får representera det smärtsamma? Gränsen till offer- och hjältebilderna är hårfin.

Vid flera tillfällen har kursdeltagarna återkommit till frågan om hur de ska tydliggöra funktionshinderperspektivet utan att peka ut och sätta på piedestal. Hur de ska hitta det allmängiltiga, som kan beröra alla människor. En av utmaningarna är att förstå hur det generella blir inkluderande – och vilken roll funktionshinderhistoriska händelser spelar i det.

Nå fler genom sociala medier

Sociala medier kan vara väldigt användbara för att skapa dialog, bredda målgruppen och upptäcka fler sammanhang. Rättviseförmedlingen är en ideell förening som länge jobbat i dessa kanaler. Det här är deras bästa tips.

Dina följare är experter. Tänk på dem som följer dig eller din arbetsplats på sociala medier som experter. Ställ frågor och använd deras kunskap. Rättviseförmedlingen efterlyser och hittar normbrytande berättelser bland sina 85 000 följare på Facebook.

Tydlig avsikt. Varför finns museet på olika plattformar? Vill museet informera om sin verksamhet, eller skapa dialog? Var tydlig – om museet vill ha in tips från ett särskilt område, berätta då det för följarna. Håll fokus så kommer tipsandet igång.

Olika budskap i olika kanaler. Facebook gör sig bra för dialog. Här går det att skapa slutna grupper för inbjudna, eller öppna sidor som vem som helst kan följa. Twitter är en plattform för inlägg i dagsaktuella debatter.

Gör en policy. Ska inläggen vara skrivna med organisationens röst med ett gemensamt tilltal, eller signerade av enskilda anställda? Hur svarar ni på kritik, och vem gör det? Svara aldrig i affekt!

Infrastruktur för dialog. Med sociala medier kan museet nå människor där de bor. Det är inte bara en kanal för att locka folk till museet, utan också en väg att flytta utställningar till folk.

Bygg kontaktnät. Gilla andras sidor så gillar de dig, då ökar du spridningen av museets sida. Ju fler följare som trycker "gilla" på ditt inlägg, eller delar det, desto fler ser ditt nästa inlägg.

Dokumentation

Så är livet med funktionsnedsättning

Vi vill att våra liv ska finnas med i museernas verksamhet. Inte enbart våra funktionsnedsättningar. Ungefär så lyder funktionshinderörelsens uppmaning till museerna. Men vad kan det betyda?

Ofta förknippas funktionsnedsättning med en rad socialpolitiska insatser. Och visst är det så att livet med en funktionsnedsättning för många betyder att ha assistans, behöva hjälpmedel och ibland anställningsstöd. Flera av insatserna är lagstadgade rättigheter och beroende på hur rättigheterna omsätts i praktiken så påverkas möjligheten att leva jämställt vardagsliv. Att utbilda sig, hitta jobb, bo där man vill, bilda familj, lämna och hämta barn på förskola och skola, odla fritidsintressen.

Plötsligt blir funktionshinderfrågor så mycket mer än socialpolitik. För den som ofta är beroende av andra innebär livet med funktionsnedsättning också att många praktiska situationer och relationer måste fungera för att vardagslivet ska rulla på. Delaktighet och livskvalitet är laddade ord men betyder i sina beståndsdelar att kunna ta sig in i skolan eller på arbetsplatsen, att bli beviljad den hjälp man behöver eller att hitta assistenter som förstår vad man säger och vad man vill. Och förstås mycket annat.

Det här kapitlet ger en flera exempel på frågeställningar och områden som på olika sätt tangerar funktionshinder och funktionsnedsättning.

Ifrågasätt normen

Riksförbundet Sveriges Museers framtidsvision bär namnet Känn dig som hemma på framtidens museum. Förbundet samlar merparten av landets museer. Framtidsdokumentet talar om demokrati, mångfald och att ifrågasätta normativitet. Men också

samarbete och öppenhet mot omvärlden där närområdet är viktigt och alla ska känna sig välkomna.

”Det finns mycket lokalt material. Över landet har det funnits ett mycket stort antal institutioner, specialskolor, anstalter och asylor. Flera är dokumenterade och omskrivna.” — Claes G Olsson, HandikappHistoriska Föreningen

---

Stora frågor där många museer redan kommit långt. Men vilka konsekvenser och utmaningar innebär det för museer som vill arbeta mer med funktionshinder och funktionsnedsättning?

– Det borde inkludera uppgiften att belysa områden och förhållanden som länge varit bortglömda och förnekade. Ofta lyfter museerna fram ett perspektiv i taget istället för att tydliggöra historiens komplexitet. Det finns mycket lokalt material. Över landet har det funnits ett mycket stort antal institutioner, specialskolor, anstalter och asylor. Flera är dokumenterade och omskrivna, säger Claes G Olsson, etnolog och vice ordförande i Handikapp-Historiska Föreningen.

Kön och attityder förkortar livet

Kyrkoböcker och husförhörslängder är omfattande källor till historisk kunskap om funktionsnedsättning. Lotta Vikström, professor vid Institutionen för idé- och samhällsstudier vid Umeå universitet, har undersökt risken att dö i förtid för personer med

funktionsnedsättning på 1800-talet genom just husförhörslängderna. Hon har studerat områden där kyrkoböckerna finns digitaliserade, bland annat i Sundsvall.

– Funktionsnedsättning dyker upp i husförhörslängderna i samband med konfirmationen. Prästen gör noteringar om "lyten". Från 1860 gav Statistiska centralbyrån prästerna order att föra noteringar om funktionsnedsättning. Men många präster gjorde det redan sedan länge, säger Lotta Vikström.

Hon beskriver kyrkoböckerna, och särskilt husförhörslängderna, som ett slags "titthål" som ger information om enskilda personers liv. Genom kyrkoböckerna har hon kunnat följa personerna, från att prästen beskriver deras funktionsnedsättning fram till deras död.

"Kyrkoböcker och husförhörslängder är omfattande källor till historisk kunskap om funktionsnedsättning."

Risken att dö i förtid på 1800-talet var mycket större för personer med funktionsnedsättning än för dem utan funktionsnedsättning, visar Lotta Vikströms resultat. Kvinnorna levde fler år efter att deras funktionsnedsättning uppmärksammats, än vad männen gjorde. Det hade många orsaker men mansidealen spelade in för att människors livslängd var kortare än kvinnornas, tror hon. Dessutom försämrade industrialiseringen levnadschanserna för männen med funktionsnedsättning. Många arbetade som borstbindare, men det yrket försvann när borstarna började masstillverkas på fabriker.

– Människors levnadsbanor återspeglar deras villkor. Döden ger

också idéer om hur livet var. Du dör inte för du blir blind, har en psykisk funktionsnedsättning eller puckel på ryggen. Men följden av hur du blir behandlad, stämplingen, resulterar i förtidig död. Om du bor dåligt, inte är anställd eller gift och saknar vänner så innebär det ett utanförskap som leder till förtidig död, säger hon.

Studien av dödlighet är en del i en större pågående undersökning av levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning där Lotta Vikström och hennes forskarkollegor tar sig nu an 1900-talet.

”Funktionsnedsättning dyker upp i husförhörlängderna i samband med konfirmationen. Prästen gör noteringar om ’lyten’.” — Lotta Vikström, Umeå universitet

---

Läkarna förde talan

I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet var ordet abnorm samlingsnamnet för frågor som på olika sätt rörde personer med funktionsnedsättning.

– Man talade om blindsaken, dövsaken, idiotsaken och vanföresaken. Tillsammans bildade de abnormsaken. Begreppet saken betydde helt enkelt frågan och användes av professionen på den tiden, säger Claes G Olsson.

Personer inom olika yrken som arbetade på abnormskolor, specialskolor, träffades regelbundet på nordiska konferenser.

– Material därifrån är intressant om man vill fördjupa sig i synen på personer med funktionsnedsättning och vad olika professioner diskuterade med varandra, säger Claes G Olsson.

Professionen, bland andra läkare, lärare, vårdare och sjukgymnaster, har spelat en stor roll för hur samhällets syn på människor med funktionsnedsättning utvecklats. Nya yrkesgrupper tillkom i takt med att samhällets intresse ökade för personer med "lyten". Yrkesverksamma på de här områdena slog sig så småningom samman i organisationer och förde talan för personer med funktionsnedsättning. När funktionshinderorganisationerna hade vuxit sig starka förde medlemmarna i föreningarna sin egen talan.

Välgörenhet på gott och ont

Framväxten av välgörenhet är ett annat sätt att belysa maktförhållanden förr och nu. Välgörehetsinsatser drevs av inflytelserika personer i samhället. Syftet var att personer med funktionsnedsättning skulle få det bättre på olika sätt.

– I varje län har det funnits filantropiska föreningar, med landshövdingefruar som ordförande. De flesta accepterade tacksamt stöd, men det förekom också kritik mot välgörenhetstanken, bland annat från blindas lokala föreningar, berättar Claes G Olsson.

Institutet för Blinda och Döfstumma, som idag är Manillaskolan, startade med medel från kungahuset. Skolans rektor besökte kungen i början av 1800-talet och gick därifrån med pengar och en hälsning om att han var välkommen tillbaka.

Här finns många paralleller till idag. Kungahusets medlemmar är fortfarande engagerade i verksamheter för stöd till personer med funktionsnedsättning. Och delar av funktionshinderrörelsen har tagit flera strider mot insamlingar till fonder som beskyddas av kungahuset. Stöd ska grunda sig i rättigheter och inte förutsätta gåvor, anser de.

Förenklingar också om äldre

Äldre personer är en annan grupp som ofta glöms bort i museernas arbete och i kulturpolitiken, anser Cecilia Bygdell från Upplandsmuseet, som skrivit en avhandling om äldre på landsbygden.

– Museerna ser äldre som traditionsbärare, men inte som verksamma i sin samtid. Åldrandet anses inte vara något komplext, säger hon.

”Kön, etnicitet, religion och sexuell läggning räknas upp när man pratar om mångfald. De andra diskrimineringsgrunderna ålder och funktionsnedsättning får finna sig att samlas under ’etcetra’.”

Flera av Cecilia Bygdells resonemang skulle lika gärna kunna handla om funktionsnedsättning. Hon talar om ”etceteraproblemet” i mångfaldsarbetet. Kön, etnicitet, religion och sexuell läggning räknas upp när man pratar om mångfald. De andra diskrimineringsgrunderna ålder och funktionsnedsättning får finna sig att samlas under ”etcetra”.

Tidigare forskning inom hennes område har visat att landsbygden innebär problem för äldre, eftersom många bostäder inte är anpassade efter deras behov. Cecilia Bygdell har velat fördjupa den bilden. Hon har intervjuat äldre personer i Heby kommun som berättar att även om deras fysiska möjligheter att ta sig ut blir alltmer begränsade så vill de fortsätta bo kvar hemma. Det egna hemmet är dessutom laddat med minnen.

En kvinna hon intervjuat vill bo kvar i huset med trädgården.

Hon kan inte vara ute och arbeta i rabatterna men för henne är trädgården inte bara att påta i jorden – den står för idén om vad hon tycker om göra. En man vill leva kvar i huset nära skogen. För även om han inte längre promenerar i skogen så är han en skogsmänniska.

Anna breddar dokumentationen

Anna Wallsten, museiintendent på Synskadades museum, planerar dokumentationer av samer och queerpersoner med synskador.

– Vi vill utöka materialet om synskadade samers erfarenheter. Det finns viss dokumentation från Carl Linnés resa till Lappland 1732, men i övrigt verkar forskningen ha varit ganska skral. Synskadades Riksförbund som driver museet har lokalföreningar och genom dem ska jag försöka hitta informanter. Som museum tycker jag att man ska skaffa referensgrupper och inte berätta folks berättelser på egen hand.

– Vi är också intresserade av att undersöka hur kön och könsuttryck kan uppfattas när visuella intryck inte är närvarande, utifrån ett queerteoretiskt perspektiv.

Hur kan museer arbeta med flera perspektiv?

– Genom att använda flera lager av perspektiv går det att få en mer mångfacetterad bild av människor och få syn på flera olika maktrelationer. Normen är ofta den vita svenska heterosexuella mannen med full funktionsförmåga. Genom att utgå från flera perspektiv kan man få syn på hur hierarkier samverkar, och hur det påverkar människors positioner i samhället.

– Det kanske är svårt att ha med alla perspektiv i alla utställningar, men som pedagog bör man alltid diskutera de perspektiv

som saknas till exempel i en utställning. Museer är en utmärkt arena för att diskutera och problematisera hierarkier i samhället. Föremål bär på flera olika berättelser som kan lyftas fram.

Fler perspektiv är möjligt

Museer har olika förutsättningar att göra nya insamlingar och dokumentationer för att få in fler berättelser om funktionshinder och funktionsnedsättning i samlingarna. Många museer är utelämnade till de föremål som de får, och vad som berättas om dem. Om den som lämnar in ett plagg som är specialsytt efter hennes kropp men inte själv väljer att berätta om funktionshinder eller funktionsnedsättning – hur ska museet agera då? Stanna vid den självvalda berättelsen eller aktivt fråga efter fler perspektiv? En insamlingspolicy kan vara ett bra stöd för att ta ett nytt och genomgripande tag kring vad museet samlar in – och varför.

Att ställa nya frågor till gamla föremål är också en bra metod. Det går att få fram mer kunskap ur det material man har. I dokumentationer av välgörenhetsinsatser, som många museer har i sina arkiv, finns också berättelserna om människorna som tog emot gåvorna, och som kanske var helt beroende av dem.

Det tål att upprepas: människor som lever med en funktionsnedsättning är inte bara sin funktionsnedsättning, livsberättelser är mer komplexa än så. För oss alla.

Dra nytta av varandra

Gemensamma projekt. Museer och forskare kan skriva projektansökningar tillsammans. Museer har föremål, dagböcker och annat källmaterial som forskare är intresserade av.

Ställ ut forskning. Museer kan också ställa ut resultat från forskningsprojekt. Samverka med andra parter för att driva en gemensam sak.

Många saker samtidigt. Fler perspektiv i insamling och dokumentation på en gång ger både djup och bredd i kommande utställningar och pedagogisk verksamhet.

Processen

Vi för kunskapen vidare

Hur blir funktionsnedsättning en lika självklar del i mångfalden som genus, etnicitet och sexuell läggning? Utbildningen inom projektet FOKUS har handlat om att arbeta med funktionshinderperspektiv på museer. 20 deltagare, med olika yrken och förkunskap, från museer över hela landet har träffats vid fem tillfällen under två år.

Föreläsningarna gav kunskap om funktionshinderhistoria och forskning om delaktighet, inkludering och berättande. Deltagarna har inspirerats av exempel på utställningar och insamlingar med funktionshinderhistoriskt avstamp. Hälften av föreläsarna pratade utifrån egen erfarenhet av funktionsnedsättning. Föredrag varvades med workshops och paneldiskussioner, med föreläsare från universitet, museer, funktionshinderförbund och andra organisationer. Bredden i kursens innehåll visar att det inte finns ett sätt att skapa funktionshinderperspektiv i sin verksamhet, utan väldigt många.

Under utbildningen har deltagarna bildat ett nätverk som nu är öppet för alla som vill vara med.

Jag känner igen maktstrukturerna

Helena Wärnhjelm, antikvarie på Sörmlands museum, har jobbat med jämställdhet och etnicitet inom kulturarvet. Funktionsnedsättning är förhållandevis nytt för henne och hon ser både likheter och det som särskiljer:

”Jag känner igen maktstrukturerna och behovet av representation. Men generellt tror jag att medvetenheten och kunskapen i samhället är större om andra grupper än om personer med funktionsnedsättning. När det gäller funktionsnedsättning och funktionshinderhistoria måste museerna börja med kunskap på en basal nivå.

För mig betyder funktionshinderperspektiv att lyfta livsberättelser och erfarenhet kring funktionshinder och funktionsnedsättning och visa att det angår alla. De personliga berättelserna går att relatera till och visar att vi alla är människor.

På Sörmlands museum arbetar vi med flera utställningar som har funktionshindertema. Vi har velat göra det länge och det blev aktuellt när museet stängdes i samband med att nya lokaler skulle byggas. Vi gör dokumentationer och samlar in föremål och bilder för att komplettera våra samlingar. Vi samarbetar med ett par funktionshinderföreningar i länet. Via dem och museets kanaler nådde vi främst ut till äldre med svensk bakgrund. Genom andra kanaler fick vi en bättre spridning bland de intervjuade. En sak jag lärt mig är att inte glömma de andra perspektiven.”

Öka kunskapen

Det tar tid att bygga upp kunskap och medvetenhet om ett nytt område, att böttna i vad som är funktionshinderperspektiv. Utbildningen har varit omtumlande för deltagarna, hur ”självklart” de än tyckte det var med funktionshinder och funktionsnedsättning i början. De har träffats två dagar varje gång och haft tid att diskutera, ifrågasätta och reflektera över vad de lärt sig. En grundbult i utbildningen har varit att skapa en trygg plats för öppna diskussioner.

Deltagarna är de som för kunskapen vidare på sina arbetsplatser. För att gynna den processen har delar av kursens innehåll anpassats efter frågeställningar som deltagarna stött på och vilka redskap de behövt för att arbeta vidare på hemmaplan.

Mellan kurstillfällena har de skrivit ned sina reflektioner och gjort inlämningsuppgifter. En gick ut på att leta efter berättelser

och föremål på museet med koppling till funktionsnedsättning. Den var svår för många av deltagarna i början av utbildningen, men mycket lättare mot kursens slut.

Jag funderar över vad som hände med människorna

Urban Josefsson, antikvarie på Medicinhistoriska museet i Uppsala, har upptäckt nya berättelser bland föremålen i museets fasta utställningar:

”Vi har många föremål som relaterar till funktionsnedsättning och funktionshinder, men som jag inte reflekterat över ur det perspektivet. Till exempel hjälpmedel för personer med nedsatt hörsel eller syn. Hörselhjälpmedlen kan man koppla till dövskolorna och situationen för personer med nedsatt hörsel i olika tider. Vi har också många äldre kirurgiska instrument avsedda för amputationer, vilket var ett av de absolut vanligaste ingreppen långt tillbaka i tiden. Jag har börjat fundera över vad som hände med människorna efter att de genomgått amputationen. Vilka villkor levde de under?

Vi har en tendens att presentera föremålen ur de behandlande läkarnas perspektiv, snarare än ur patientens. Det är viktigt att vi berättar om hur behandlingarna upplevdes och hur det var att bli utsatt för dem. Vi ska snart göra om utställningarna grundligt. Det blir nya texter och föremål, tänker jag.

Tidigare har jag bara skrapat på ytan, känns det som. Jag har varit på flera endagskonferenser om funktionshinder. Nu inser jag att jag har väldigt mycket kvar att lära. Det blir naturligt att lägga till fler perspektiv, men samtidigt också mer komplicerat att få någon reda i allt. Men man kanske inte måste det, det är ju faktiskt saker som är intrasslade i varandra.”

Omvandla kunskapen

Utmaningen med utbildningen har varit att skapa en varaktig process som leder till att museerna kritiskt granskar sitt mångfaldsarbete. En av knäckfrågorna för deltagarna är att få det att hända – hitta rätt forum och beslutsstrukturer på sin arbetsplats för att nå kollegor och arbetsledare. Uppgifterna som deltagarna fått mellan kurstillfällena har varit en del i den interna förankringen.

Den som kommer med något nytt kan mötas av reaktioner och motstånd av olika slag. Här jobbar vi redan med mångfald, säger den ena arbetskamraten – medan den andre pekar på hissen och toaletten och tycker att museet gjort allt som det ska. Flera av deltagarna menar att det bästa sättet att få kollegorna att förstå är att bjuda in personer med egen funktionsnedsättning till ett personalmöte. För att ”polletten ska ramla ned” måste arbetskamraterna få chansen att höra berättelserna själva.

Efter första gången tänkte jag att vi måste göra jättemycket

Berit Schütz, avdelningschef för samlingarna på Upplandsmuseet, berättar om hur avgörande det är att vara överens om vad som bör förändras:

”Ett av mina första intryck på kursen var att föreläsarna pratade om så självklara saker, men som jag inte hade koll på. En av föreläsarna sa till oss att det är bättre att göra fel än att inte göra något alls. Kanske gör vi det svårare än vad det är? Det är som om vi tror att personer med funktionsnedsättning skulle bli mer kränkta än andra om vi gör fel.

Efter första gången tänkte jag att vi måste göra jättemycket och att vi har gjort helt fel, vi måste dra igång insamlingar. Sedan satte sig kunskapen och jag tänkte på vad jag kan göra i min verksamhet

idag. Det betyder mycket att bara ha funktionsnedsättning i medvetandet.

Vi har en tvärfokusgrupp med personer från de flesta avdelningar på museet och har fått igång bra diskussioner om hur vi kan påbörja processen i våra verksamheter. De flesta har en vilja att tänka nytt, ser sin roll i detta och vill använda varandras kompetenser. På min avdelning har vi börjat diskussionen om att lägga till ämnesord i samlingarna och tagit fram klara kriterier för när funktionshinder och funktionsnedsättning ska användas. Det kan tyckas vara en enkel sak, men det har väckt många och intressanta reaktioner.

”Kanske gör vi det svårare än vad det är? Det är som om vi tror att personer med funktionsnedsättning skulle bli mer kränkta än andra om vi gör fel.” — Berit Schütz, Upplandsmuseet

---

Bitvis har det varit tungt att vara den som ska förankra nya idéer. Den som deltar i en sådan här utbildning ska ha mandat i organisationen, så att ingen känner sig trampad på tårna eller att allt ansvar för att förmedla kursens innehåll och driva frågor läggs på en person. En utbildning som den här ska vara väl förankrad i ledningen. Varför deltar vi i kursen och vad vill vi uppnå?

Förändring är aldrig enkel. Man måste vara förberedd på att det tar tid och vara beredd på att det kan väcka oväntade reaktioner. Sett i backspegeln hade det varit bra att planera in tillfällena för att diskutera frågorna som tagits upp i utbildningen, redan innan den

började. Det är naturligtvis svårt att återberätta allt. Men huvudfrågan, om att funktionsnedsättning ska in i mångfaldsbegreppet och hur man planerar för att se över den egna verksamheten, borde vi haft former för.”

Vi kan ha mer nytta av brukarrådet

Björn Olofsson, byggnadsantikvarie och chef över Uppdragsenheten på Jamtli i Östersund, tror att han kan förmedla nya synsätt på arbetsplatsen, snarare är att vara den som driver igenom projekt helt av egen kraft:

”Vi har ett brukarråd som jobbar med fysisk tillgänglighet som vi skulle kunna ha nytta av i andra frågor också, om vi fick igång diskussioner om vilka utställningar museet ska göra och vilka berättelser det är vi berättar.

”För mig har det blivit tydligare att alla människor inte finns representerade i våra samlingar eller i vår verksamhet. I grunden är det en fråga om mänskliga rättigheter.”

— Björn Olofson, Jamtli

Under utbildningen har jag lärt mig att se andra saker än tidigare och jag klarar av att formulera mig kring dem. Med min kunskap kan jag föra diskussioner med dem som ansvarar för utställningarna. Det har varit väldigt bra att få nya synsätt som har handlat om att funktionshinderfrågan ska präglade hela organisationen och ansvaret ska implementeras i målbeskrivningarna. Chefen ska vara engagerad.

För mig har det blivit tydligare att alla människor inte finns

representerade i våra samlingar eller vår verksamhet. I grunden är det en fråga om mänskliga rättigheter. Samtidigt är det problematiskt hur vi ska göra. Ska vi peka ut grupper? Jag är kluven, det beror på hur man definierar människor, utifrån funktionsnedsättning, geografisk hemvist? Jag har inte fått svar på hur jag ska göra, men blivit mer medveten om svårigheterna.

På Jamtli har vi en vana vid att diskutera vem som ska driva vilka frågor. Det är viktigt att ta med dem som berörs. I Jämtland är det en klassisk fråga vem som ska bedriva kulturmiljövården som berör den samiska kulturen. Det vore konstigt om läns museet bedrev den verksamheten utan att någon ur det samiska kollektivet fanns med. Det är lika med funktionshinderfrågorna, det vore konstigt om vi drev de frågorna utan att rörelsen fanns med.”

Nätverket lever vidare

Det mest uppskattade inslaget i utbildningen har varit de föreläsare som berättat utifrån egna erfarenheter av funktionsnedsättning och om hur funktionshinderrörelsen arbetar. Att träffa och ställa frågor direkt har gett ny kunskap och mer förståelse. För att handfast kunna skapa nya kontakter och samarbeten har varje deltagare haft tillgång till en resursperson från funktionshinderrörelsen, som varit knuten till projektet och fungerat som bollplank.

Nätverket som skapades under utbildningen är tänkt att vara en plats där kollegor kan finna och utveckla kunskap och utbyta erfarenhet om att arbeta med funktionshinder och funktionsnedsättning. Det ger möjligheter till kollegialt utbyte för den som är ensam om sina frågor på arbetsplatsen. Nätverket leder förhoppningsvis till nya samarbeten.

Deltagarna har själva bestämt vad de ska ha nätverket till och

hur det ska fungera. Det har varit en av grundtankarna i utbildningen och bör ge förutsättningar för att nätverket blir hållbart i längden.

Det räcker inte med att vara eldsjäl

Jeanette Rangner Jacobsson, intendent på Nationalmuseum, hoppas att nätverket blir ett bra stöd när hon ska föra dialog med arbetskamrater och chefer:

”Det är fantastiskt roligt att möta kollegor och bygga upp ett nätverk under den här kursen. Det har varit på gång tidigare men då blev det inte något. Jag har lärt mig mycket av hur andra museer arbetar professionellt med funktionshinderfrågor.

Jag har jobbat mycket ensam och delvis har det varit självalt. Men ska man bygga upp något på en stor arbetsplats så måste man vara ett team med förankring i strukturerna. Det räcker inte med att vara eldsjäl. Jag har fått en bild av hur jag ska tänka och göra för att implementera funktionshinderperspektivet. Vad jag ska säga till cheferna, vilka instrument vi ska jobba med. Jag hoppas att nätverket hjälper till att föra in frågorna i våra organisationer. Vi skulle också kunna använda nätverken som redan finns för anställda på museerna. Då når vi cheferna också.

Pedagogiskt händer det mycket på museet, i verksamheten och i utställningarna. Självt har jag ansvarat för teckenspråkstolkade och syntolkade visningar. När vi fram till varandra i organisationen så kan det bli fantastiskt. Vi måste också inventera våra samlingar och göra i ordning dem ur ett funktionshinderperspektiv. Får man in blicken mot föremålen som är det vi jobbar med – våra skatter och det vi berättar om – så blir det mer logiskt att få in funktionsnedsättning i utställningarna.

Jag vill samarbeta mer med funktionshinderrörelsen än vad jag

gör. Nätverket kommer att öppna kontaktytor tror jag. Men dialogen måste kännas likvärdig, jag har många gånger varit rädd att människor ska känna sig utnyttjade, därför har jag inte tagit kontakt så ofta.”

Funktionsnedsättning är en del av mångfalden

Håkan Liby, chef för Upplandsmuseet, var med och drev projektet FOKUS. Han tror att funktionsnedsättning är på väg att bli en naturlig del i mångfalden.

Vad krävs för att bredda mångfalden på museerna?

– Erfarenheter från utbildningen inom projektet måste komma museerna till del. Vi har försökt få alla museichefer vars anställda gått kursen förstå att det gäller att ta vara på medarbetarnas nyvunna kunskap, erfarenheter och idéer.

Hur ser intresset ut bland dina kollegor läns museicheferna?

– Alla chefer vet att funktionsnedsättning är ett perspektiv i mångfalden. Idag är medvetenheten stor om alla människors lika värde och att alla oavsett funktionalitet ska inkluderas. Jag tror inte vägen till att arbeta med funktionshinderperspektiv är längre än vad den varit när det gäller kön, klass och etnicitet.

Hur är det om fem år?

– Jag tror på en gynnsam och positiv utveckling. Insamling av minnen och berättelser är det viktigaste på lång sikt. Det behövs berättelser för att det ska bli utställningar. En av mina medarbetare som är avdelningschef har gått utbildningen. Det är min garanti, en nyckelperson som sysslar med samlingarna och arkiven. Hon är en ambassadör för FOKUS grundläggande idéer.

Steg för steg mot fördjupad kunskap

Tid. Ge utrymme för diskussioner, reflektioner och återkoppling.

Medvetenhet. Skapa medvetenhet genom att belysa och vrida på frågorna ur flera olika perspektiv.

Öka kunskapen. Fyll på med kunskap om olika metoder, forskning, erfarenheter och andra samarbetspartners.

Utveckla och skapa verktyg. Bryt ner arbetsmoment till delar som är överblickbara och börja titta om de kan göras på något annat sätt. Ta hjälp från andra sektorer och inspireras av deras arbetssätt.

Nätverk. Samla olika personer med gemensamt intresse för ämnet. Utbyt erfarenheter och kontakter. Samverka i olika projekt eller aktiviteter.

Litteraturlistan som hör till utbildningen är tänkt att tjäna till inspiration efter att kursen är slut. Det här är några av böckerna vi läst.

Chafik, Diana och Olsson, Claes G, 2012.

Funktionshinderperspektiv på museernas arbete. Handikapp-Historiska Föreningen och Stiftelsen Nordiska museet.

Chafik, Diana och Olsson, Claes G, 2013.

Livsbild.se – en analys av livsberättelser från personer med en funktionsnedsättning. HandikappHistoriska Föreningen och Stiftelsen Nordiska museet.

Christensen Sköld, Beatrice, 2010.

Vi kan inte alla passa till hantverkare – blinda kvinnors bildningsprocess 1878–1923. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Engwall, Kristina och Larsson, Stig (red), 2012.

Utanförskapets historia – om funktionsnedsättning och funktionshinder. Studentlitteratur.

Furumark, Anna (red) och Persson, Margareta, 2013.

Är handikapphistorien störande? Att störa homogenitet. Nordic Academic Press.

Grönvik, Lars och Söder, Mårten, 2008.

Bara funktionshinder? Funktionshinder och intersektionalitet. Studentlitteratur.

Ljuslinder, Karin, 2002.

På nära håll är ingen normal. Handikapdiskurser i Sveriges television 1956–2000. Umeå universitet.

McRuer, Robert, 2006.

Crip Theory. Cultural signs of queerness and disability.
New York University Press.

Persson Bergvall, Inger och Sjöberg, Malena, 2012.

Åratal – ur handikaphistorien. HandikappHistoriska Föreningen.

Sandell, Richard, 2012.

Museum, Equality and Social Justice. Routledge.

Sandell, Richard (red), Dodd, Jocelyn och Garland-Thomson, Rosemarie, 2010.

Re-presenting disability. Activism and agency in the museum.
Routledge.

Sjöberg, Malena, 2013.

Allas historia – museer och funktionshinder. HandikappHistoriska Föreningen och Stiftelsen Nordiska museet.

Westergren, Christina och Magnusson, Catharina (red), 2000.

Avig eller rät. Om funktionshinder i vår vardag. Carlssons.

Westlund, Karin, 2013.

Ho klarar sig alltid. Utgiven på eget förlag.

Bredda mångfalden är en handbok om att arbeta med funktionshinder och funktionsnedsättning på museer. Handboken berättar om olika sidor av att leva med funktionsnedsättning och om museernas utmaningar för att göra det till en del av sin verksamhet. Dessutom om hur kunskap om funktionshinderhistoria gör det lättare att ifrågasätta nutida och historiska fördomar.

Bredda mångfalden ger handfasta råd och tips. Den vänder sig lika mycket till anställda på museer som till personer inom funktionshinderrörelsen.

Bredda mångfalden har producerats av HandikappHistoriska Föreningen och Stiftelsen Upplandmuseet, med medel från Arvsfonden.

ISBN 978-91-982883-0-8